

מחט בבשר הקורבן [יט ע"א "תנן התם" כ ע"א "משקה סרוח"]

לאחר שמשנתנו הביאה את עדות רבי חנינא סגן הכהנים בשריפת קדשים, שמקורה במשנה במסכת עדויות (ב,א), הגמרא מביאה עדות נוספת של רבי חנינא ממסכת עדויות (ב,ג) העוסקת בטהרות, אודות מחט (כלי) טמאה שנמצאת לאחר השחיטה בתוך בשר קורבן הבהמה שמטמאת את הבשר, אך לא את ידי הכהן וסכיננו. הגמרא תדון בעדות רבי חנינא ותסביר את כל מרכיביה: 1. הערת רבי עקיבא על משמעות העדות. 2. באיזו טומאה המחט טמאה? ותוך כדי נדון בדין "ספק כלים טמאים בירושלים". 3. כיצד הבשר הוכשר לקבל טומאה? 4. מדוע העיד רבי חנינא שהכל טהור במחט שנמצאה בפרש (בצואה) הבהמה?

בסוגיה הראשונה נידונים שני נושאים: א. טומאת ידיים. ב. טומאת כלי. מדין תורה ידיים לא טמאות מבלי שנטמאו (גם לא חלה טומאה רק על חלק מהגוף), אך מכיוון שידים "עסקניות" ואדם אינו שם לב במה נגע, ייתכן שנגע בדבר טמא מבלי ידיעתו, גזר שלמה המלך שידים תמיד נחשבות כשני לטומאה בקדשים (תוס' "ונימא"). כאלף שנה לאחר מכן, בזמן תלמידי ב"ש וב"ה שביקרו את חנניה בן חזקיה בעליית גגו, רבו תלמידי בית שמאי על בית הלל ובו ביום נקבעו שמונה עשרה הלכות כבית שמאי (כדין "אחרי רבים להטות"), ואחת מההלכות שנקבעה להחיל את גזירת שלמה המלך גם על תרומה, כדי שקודם אכילתה הכהן ייטול ידיו וינקה אותם מחששו לטמא את תרומתו כשלישי לטומאה וכך התרומה לא תמאס ותתגנה לאכילה (שבת יד ע"א רש"י ד"ה "עסקניות"). מדין תורה כלים נטמאים רק מאב הטומאה, והלכה נוספת שנקבעה באותו יום הינה שכלים נטמאים בנגיעתם במשקה ראשון לטומאה.

עדויות
ח,א

רבי עקיבא

[רבי חנינא סגן הכהנים העיד על כוהן שחתך בעזרה עם סכין בשר קורבן לאחר השחיטה] מחט שנמצאת בבשר – שהסכין והידים טהורות והבשר טמא. נמצאת בפרש (צוואת הבהמה) – הכל טהור.

[מכך שהידיים שנגעו ממש בטומאת המחט אינן טמאות, כ"ש ש"סתם ידיים" שלא ידוע האם קיבלו טומאה יהיו במקדש טהורות] אמר רבי עקיבא: זכיננו (זהו דבר טוב) שאין טומאת ידיים במקדש (למרות שחכמים גזרו על ידיים להיות כשני לטומאה, בבית המקדש לא גזרו כן, כדי שקדשים לא יטמאו בהיסח הדעת).

מחט טמאה בתוך הבשר מטמאת את הבשר, אך לא את הסכין והידיים שנגעו בה

זבים
ה,יב

[בעליית חנניה בן חזקיה נפסק שאלו פוסלים את התרומה כיוון שהם נחשבים כשני לטומאה] הספר (כתבי הקודש מטמאים, כדי שלא ישימו אותם עם התרומה ועכברים יבואו לאוכלה ונמצא שאוכלים את הספרים) והידיים (שעסקניות הן) והטבול יום (טבל מטומאתו אך עדיין לא העריב שמשו) והאוכלין והכלים שנטמאו במשקין (הם מטמאים מדרבנן).

רבי חנינא העיד שהידיים והסכין טהורים, על כן צריך לשבח רבי עקיבא שזכות לנו שבמקדש אין טומאת ידיים ואין טומאת כלים, ומדוע הזכיר רק טומאת ידיים?

רבי יהודה בשם רב, רבי יוסי ברבי חנינא: בזמן עדותו של רבי חנינא לא גזרו חכמים כלל על הכלים שנטמאים מדרבנן, אלא חלה רק גזרתו של שלמה המלך שידים כשני לטומאה בקדשים. לכן רבי עקיבא לא יכל להסיק מעדותו של רבי חנינא דבר לגבי טומאת כלים.

רבא: בוודאי רבי עקיבא התייחס בדבריו ל"ח הלכות שהיו כבר נהוגות בימיו, וכך התכוון לשבח: טובה היא לנו שלא גזרו ב"ש על טומאת ידיים במקדש (תוס'). ואם התכוון ל"ח ההלכות, בו ביום נפסק גם על טומאת ידיים בתרומה וגם על טומאת כלים – והיה רבי עקיבא צריך לשבח על שניהם?

רבא: במצב שתיאר רבי חנינא הסכין איננה נטמאת אפילו מחוץ למקדש בחולין, לכן רבי עקיבא לא שיבח עניין זה. הרי במה נגעה הסכין?

1. בבשר הטמא – הסכין טהורה, כיוון שאין אוכל מטמא כלי. 2. במחט הטמאה – הסכין טהורה, כיוון שכלי שאינו אב הטומאה אינו מטמא כלי (חכמים גזרו על כלי שיטמא כלי במידה והכלי הטמא נגע במשקה והמשקה מטמא את הכלי השני (גזירה משום משקה טמא של זב וזבה שהם אב הטומאה), ובדיננו אין משקים שיעבירו את הטומאה לכלי).

הסוגייה השנייה דנה בעדות רבי חנינא באיזו טומאה נטמאה המחט, האם היא טמאה בוודאי או טמאה מספק. תוך כדי הדיון מוזכרת דעתם של האמוראים רבי אלעזר ורבי יוסי ברבי חנינא אודות ספק טומאה בירושלים, ועל כך הגמרא תמכה שפסיקתם ידועה כבר מהמשנה שקדמה להם ומתרתם מה החידוש בדבריהם. לאחר מכן הגמרא דנה בדעתו של רב שהמחט טמאה בוודאי באב הטומאה, להיות נידונה כחורב (שהיא טמאה בדרגת המטמא אותה) לכן יש להעמיד שהספק האם הסכין והידיים נגעו במחט הטמאה.

עדויות
ח,א

מחט שנמצאת בבשר - שהספין והידיים
טהורות והבשר טמא.

רבי אלעזר
ריב"ח

רבי אלעזר ורבי יוסי ברבי חנינא, חד אמר: לא
גזרו על ספק הרוקין שבירושלים (שמא זהו רוק
של זב או נדה אע"פ שרוק הינו אב הטומאה). וחד
אמר: לא גזרו על ספק הכלים שבירושלים.

מה טומאתה של המחט? אם נאמר שהיא טמאה מספק (לא
ידוע האם נטמאה כלל ושל מי הייתה) חכמים לא גזרו על ספק
טומאה בכלים בירושלים?

1. רב יהודה בשם רב: אבדה מחט של טמא מת (שניהם אב
הטומאה, כיוון שמחט הינה ברזל ומדאו' דין החרב כדן המת) והכיר בה
הכהן בעת שנגע בבשר (ואין היא ספק טמאה אלא ודאי טמאה).
2. רבי יוסי ברבי אבין: המחט ספק טמאה, אך מכיוון שהגיעה
המחט מחוץ לירושלים גזרו עליה חכמים שטמאה (כדן כל ספק
טומאה), ועסקינן בפרה שזמומה מעת כניסתה לירושלים עד
שחיטתה (ובוודאי לא בלעה את המחט בתוך ירושלים).

לומדים מדברי התורה "בְּחַלְל חֶרֶב" ש"חֶרֶב הָרִי הוּא כְּחַלְל",
דין הברזל כדן הטמא, ולשיטת רב עסקינן במחט טמאה
בטומאת אב, אם כך מדוע בעדות רבי חנינא ידיי הכהן והסכין
טהורים (מדברי הספרי כלים אב הטומאה מטמאים אדם וכלים)?

[דין ספק טומאה מהתורה נלמד מסוטה, שכל עוד היא ברשות הרבים אין
בה דין סתירה, לכן היא מוחזקת בטהרה. רק אם התייחדה ברשות היחיד
עם גבר זר נחשבת כטמאה ואסורה לבעלה עד שהמים המאירים יכריעו
שהיא טהורה. מכך נלמד שספק טומאה ברשות הרבים טהור, ברשות היחיד
טמא] רב אשי: העזרה במקדש נחשבת כרשות הרבים (שיש שם
אנשים רבים) וכיוון שיש ספק האם המחט נגעה בכהן או בסכין
הם טהורים, כספק טומאה ברה"ר.

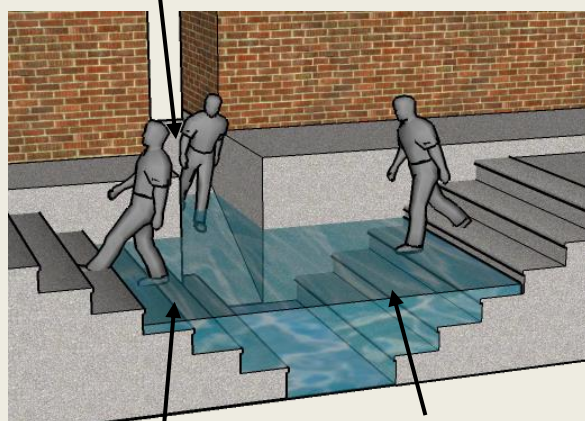
[בהשוואת דין סוטה לספק טומאה נלמד שהדין דווקא כשאפשר לשאול את
הנטמא מה אירע והאם נגע בשרץ?, כפי שניתן לשאול את הסוטה האם
נסתרה. ממילא כל דבר שלא ניתן להישאל בספק טומאה הוא טהור]
מתירוצ רב אשי משמע שאם המחט הייתה ברשות היחיד -
מספק הייתה טמאה (כדן ספק סוטה ברה"ר). אך כיוון שהסכין לא
ניתנת להישאל, בין ברה"ר ובין ברה"י, היא טהורה! (מדוע רב
אשי היה צריך להעמיד דווקא בעזרה שהיא רשות הרבים)

רבי יוחנן: ספק טומאה הִבָּא בְיַד אָדָם נִשְׁאַלִין עָלֶיהָ (אף
שאין בכלי דעת להישאל, כיוון שהוא נטמא על ידי הבעלים נחשב הבעלים
כבעלי דיעה להישאל) אֶפִּילוּ בְּכָלִי הַמוֹנֵחַ עַל גְּבִי קֶרֶקַע (שהכלי היה
טהור והבעלים לא עסקו בו כלל, אלא עסקו בדבר שטימא אותו) כְּדָבָר
שֵׁישׁ בּוֹ דַּעַת לִישְׁאֵל (עדיין נחשב כדבר שיש בו דעת להישאל).
כיוון שרבי חנינא עסק בדין שהסכין ספק נטמאה על ידי
הכהן בשעה שחתך את הבשר והוא שגרם לה לספק טומאה,
נחשבת הסכין כדבר שיש בה דעת להישאל. לכן היה מוכרח
רב אשי להעמיד דווקא שהכהן עשה זאת בעזרה שנחשבת
כרשות הרבים, וספק טומאה ברה"ר טהורה (לשיטת רב אשי היה
הספק נוצר ברשות היחיד המחט הייתה מטמאת מספק לחומרא את ידי
הכהן והסכין).

דברי שני החכמים ידוע מדברי המשנה, לכן יש להסביר מה
החידוש בדבריהם:

מקור	הוכחה	החידוש
[שקלים ח,א] כל הרוקין הנמצאין בירושלים טהורין, חוץ משל שוק העליון (ששם התקבצו כל הטמאים לא לטמא את שאר הטהורים)	כל רוק ספק טמא בירוש לים - טהור?	אע"פ שידוע שזב עבר בשוק הרוק בחזקת טהור (ותולים אותו בטהורים בשוק)
[שקלים ח,ב] כל הכלים הנמצאים בירושלים דרך ירידה לבית הטבילה טמאין (שנפלו לבעליהם בדרך ירידתם למקווה). הָא דְּעֵלְמָא (בכל ירושלים) טהורין ^[1] .	כל כלי ספק טמא בירוש לים - טהור?	מהמשך המשנה "דרך עליה טהורין" ניתן להסיק הפוך (שרק בעליה מהמקווה הכלים כשרים, אך בכל ירושלים טמאים) ^[2] , לכן חידשו האמוראים שהרישא היא העיקר והסיפא ממעטת מבואות קטנים בדרך למקווה (ששם בין עלייה ובין ירידה - מספק הכלים טמאים) ^[3]

3. מבואות קטנים שעולים ויורדים שם, לכן כלי שנמצא שם
לא ידוע האם הכלי נפל מהטובל בירידתו או בעלייתו - לכן
הכלים שם מספק טמאים

1. רישא: בירידה מן המקווה
כל הכלים שנמצאים שם
טמאים. משמע שכל שאר
הכלים בירושלים טהורים.

2. סיפא: בעלייה מן המקווה
כל הכלים שנמצאים שם
טהורים. משמע שכל שאר
הכלים בירושלים טמאים.

הסוגייה השלישית דנה כיצד בעדות רבי חנינא הבשר הוכשר לקבל את טומאת המחט. הגמרא שוללת מראש שלוש אפשרויות ולבסוף קובעת שהבשר הוכשר על ידי מים שהגיעו למקדש מחוצה לו.

